

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УРЯДУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ (1938–1939 РР.)

INTERNATIONAL SUPPORT OF THE GOVERNMENT OF CARPATHIAN UKRAINE BY THE ORGANIZATIONS OF UKRAINIAN EMIGRATION (1938–1939)

Вегеш М.М.,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

Палінчак М.М.,

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

У статті на основі архівних і опублікованих джерел, матеріалів закарпатської періодики робиться спроба висвітлити діяльність організацій української еміграції в підтримці державотворчих зусиль уряду Карпатської України напередодні Другої світової війни. Автори переконують, що солідарність із національно-визвольною боротьбою закарпатців проявляли українці, які проживали в Німеччині, Франції, Бельгії, Югославії, Румунії, Австрії, США, Канаді, Аргентині та Бразилії. Аналізується різноманітна матеріальна і моральна підтримка уряду Карпатської України з боку таких відомих на той час міжнародних емігрантських організацій, як «Організація Демократичного Відродження України», «Комітет Оборони Закарпаття» (згодом перейменований в «Комітет Оборони Карпатської України»), «Об'єднані Українські Організації Америки», «Братство Українських Католиків», «Українська Стрілецька Громада». У статті простежується діяльність «допомогових комітетів», які займалися збором коштів та проводили різноманітні культурно-політичні акції. Звертається також увага на діяльність Закордонного проводу ОУН, окремих його активних членів (Ю. Химинець, Я. Барановський). Йдеться про підтримку втікачів із Карпатської України в Югославії колишнього Апостольського представника в Закарпатті Діонізія Няраді. Важливу роль також відіграла політична орієнтація українців, які проживали за кордоном. Русофільські та русинофільські емігрантські осередки більше підтримували автономний уряд А. Бродія, тоді як українофільські – державотворчу діяльність кабінету А. Волошина. Ці напрями упродовж багатьох років діяли й на Закарпатті. Представники русофільства нерідко займали відверту проугорську позицію, залишаючись прихильниками гортистського режиму, який встановився на Закарпатті в другій половині березня 1939 р.

Ключові слова: Карпатська Україна, Августин Волошин, українська діаспора, організації української еміграції, Організація Демократичного Відродження України, Комітет оборони Карпатської України, Закордонний провід ОУН, державотворення, «допомогові» комітети.

The article, basing on archival and published sources, materials of the Transcarpathian periodical, attempts to cover the activities of the Ukrainian emigration organizations in support of the state-building efforts of the government of Carpathian Ukraine on the eve of World War II. The authors argue that solidarity with the Transcarpathian national liberation struggle was shown by Ukrainians, who were living in Germany, France, Belgium, Yugoslavia, Romania, Austria, the United States, Canada, Argentina and Brazil. The article also analyzes the various material and moral support to the government of Carpathian Ukraine by such internationally known emigrant organizations as the "Organization of the Democratic Renaissance of Ukraine", "Committee of Defense of Transcarpathia" (later renamed into the "Committee of Defense of the Carpathian Ukraine"), "United Ukrainian Organizations of America", "Brotherhood of Ukrainian Catholics", "Ukrainian Riflemen Community". The article traces the activities of the "committees of support", which have raised funds and held various cultural and political events. Attention in the article is also drawn to the activities of the Foreign Front of OUN, to some of its active members (Yu. Khymynets, J. Baranovsky). It also analyzes the support of the fugitives from Carpathian Ukraine in Yugoslavia by Dionysius Niaradi, a former Apostolic Representative in Transcarpathia. The political orientation of Ukrainians, living abroad, also played an important role. The Russophile and Rusynophile emigrant units were supportive more towards A. Brody's autonomous government, while the Ukrainophile units supported state-building activity of A. Voloshyn's government. These directions have been present in Transcarpathia for many years. Representatives of the Russophile often took a frank pro-Hungarian position, remaining supporters of the Horthy's regime, which established itself in Transcarpathia in the second half of March 1939.

Key words: Carpathian Ukraine, Avhustyn Voloshyn, Ukrainian diaspora, organizations of Ukrainian emigration, Organization of Democratic Renaissance of Ukraine, Committee of Defense of Carpathian Ukraine, OUN Foreign Front, state-building, committees of "support".

Постановка проблеми. Упродовж тривалого проміжку часу українці Закарпаття, представлені своєю прогресивною політичною елітою, мріяли про возз'єднання із своїми братами, що жили по інший бік Карпат. Уперше для цього склалися

більш-менш сприятливі умови після розпаду Австро-Угорської монархії. У 1918–1919 рр. про-українські політичні сили краю доклали чимало зусиль, щоб встановити тісні стосунки з урядами ЗУНР та разом з усім українським народом утво-

рити соборну Українську державу. Тодішня міжнародна ситуація у світі склалася так, що цього досягти не вдалося. Протягом усього міжвоєнного періоду на Закарпатті (Підкарпатській Русі – Карпатській Україні), яке перебувало у складі Чехословацької Республіки, не припинявся рух за здобуття автономних прав. Лише в жовтні 1938 р. ця боротьба завершилася утворенням першого автономного уряду, а через деякий час підкарпатську владу очолив Августин Волошин – яскравий культурний і політичний діяч краю. Він із самого початку займав чітку проукраїнську позицію, яка врешті-решт (не можемо відкидати тогочасну складну міжнародну обстановку) призвела до проведення виборів, засідання першого українського парламенту та проголошення повної незалежності Карпатської України. Хоча молода Карпато-Українська держава так і не встигла одержати вагомій дипломатичної підтримки світових держав, а деякі журналісти й дипломати взагалі називали її одноденною, але її утворення яскраво і щиро підтримувало місцеве населення та українці Східної Галичини, які на той час перебували під гнітом панської Польщі. Здобуття закарпатськими українцями автономії викликало значний резонанс у світі (лише британська преса упродовж 1938–1939 рр. опублікувала понад 500 статей про Карпатську Україну). А яким було ставлення українців, яких доля розкидала по різних країнах і континентах?

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Радянська історіографія, здебільшого перекручувала та навіть фальсифікувала історію Карпатської України, подаючи її утворення як витвір «українських буржуазних націоналістів», а А. Волошину приписувалися численні ярлики – «слуга кількох господарів», «запроданець», «зрадник» тощо. Аналогічним було ставлення до проблеми міжнародної підтримки Карпатської України, яка відверто замовчувалася. Виняток становили публікації, що побачили світ у діаспорі. Великий фактичний матеріал про українську еміграцію та її ставлення до Карпатської України міститься у працях С. Барана [9], В. Кубійовича [27], П. Стерча [36–38], Ю. Химинця [40–41], В. Шандора [42], Ю. Шерегія [43]. Про підтримку емігрантськими українськими організаціями національно-визвольної боротьби у Закарпатті наприкінці 30-х років писали М. Ковач [26], Д. Лятак [28], Р. Мизь [31], Я. Олеяр [32–33], В. Паплацко [35]. Багато нових джерел було введено до наукового обігу українськими істориками та архівістами. Особливої уваги заслуговує двотомне видання архівних матеріалів «Карпатська Україна. Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії» [4; 5] та збірник документів про життя і смерть А. Волошина [3]. Міжнародну підтримку визвольних змагань закарпатських українців напередодні Другої світової війни упродовж багатьох років досліджували

М. Болдижар [10–11], С. Віднянський [23–24], В. Лемак [29]. Окремі аспекти цієї проблеми відображені на сторінках монографій М. Вегеша, Л. Горват, В. Марини, М. Токаря, В. Туряниці, І. Чаварги [12; 15–22].

Формулювання цілей статті. Метою нашого наукового дослідження є висвітлення діяльності як багатьох емігрантських організацій, так і окремих українців, які проживали в різних країнах світу, у підтримці національно-визвольної боротьби закарпатців наприкінці 30-х років. Наша наукова розвідка написана на основі значного джерельного матеріалу, який публікувався на шпальтах газети «Свобода», а згодом «Нова свобода» – урядового офіційного друкованого органу уряду Карпатської України. Чимало цікавих і маловідомих матеріалів почерпнуто із фондів Державного архіву Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 30-х років у різних країнах світу проживало близько 55 мільйонів українців. «Найбільше живе їх за нашими Карпатами, – повідомляла «Нова свобода», – українці живуть, крім Підкарпаття, на різних землях у такому числі: в Великій Україні (УРСР) – 41 млн, в Галичині (Польща) – 8 1/2 млн, в Чехословаччині – 650 тис., в Буковині й Бесарабії (Румунія) – 2 1/2 млн, в США – 1 млн., в Канаді – 300 тис.» [7; 28 серпня]. Після 1925 р. остаточно викристалізувалися осередки української еміграції в Європі. «Перше місце зайняла Прага, після неї Варшава, втратив значення Відень. Постають нові осередки: Берлін і Париж. Слабші скупчення української еміграції – це Румунія, Болгарія, Бельгія, Швейцарія, Англія, Італія, Туреччина, Латвія, Фінляндія. Чисельно на першому місці стоїть українська еміграція в Польщі й Франції» [9, с. 572].

Починаючи з 80-х років XIX ст., галицькі та закарпатські селяни переселялися за океан. «Українці або особи українського походження до війни (Другої світової – М. В., М. П.) приблизно були так розподілені в Америці між різними її країнами: Сполучені Штати Північної Америки – 700–800 тис., Канада – 300–400 тис., Бразилія – 50–60 тис., Аргентина – 50 тис., інші американські країни – 10–20 тис.» [27, с. 715–727]. Із наведеного статистичного матеріалу видно, що українська діаспора в кількісному відношенні становила собою значну силу, від якої теж певною мірою залежало майбутнє Карпатської України. З огляду на це нема нічого дивного, що уряд А. Волошина, який опинився в скрутному становищі, звернувся до українців зарубіжних країн з проханням про допомогу. Необхідно відзначити, що «більшість представників трудової еміграції та їх керівників щиро і від душі бажали своїм землякам щасливого, вільного розвитку, звільнення від багатовічного чужоземного поневолення, всіляко підтримували їх боротьбу за автономію та політичну

незалежність. Разом з тим серед емігрантів були і ті, що, виражаючи інтереси меншості, плели навколо Закарпаття різні політичні інтриги, проводили антинародну діяльність і, зблокувавшись з реакційними силами в «старому світі», привели наш край до трагедії напередодні другої світової війни» [11, с. 74]. Ці думки, висловлені сучасним дослідником М. Болдижаром, дають можливість констатувати, що політичні події 1938–1939 рр. у Карпатській Україні оцінювалися різними організаціями української діаспори неоднозначно.

«Нова свобода» опублікувала звернення представників української діаспори, у якому пропонувалося створити «Національний фонд Карпатської України». «Треба користатися з того великого зриву, – говорилося в зверненні, – який охопив український народ у цілому світі. Всі хочуть нам допомогти. Нашою повинністю є організувати цю так потрібну акцію й чим скоріше її урухомити. До Хуста вплинуло вже багато різноманітних плянів, додаємо до них ще один: «Закладім Національний фонд». Закладім його ще сьогодні і сповістим про це увесь український світ. Будувати Карпатську Україну є обов'язок цілої нації. Не хвалімся, що нас багато – похвалімся тим, що ми вміємо робити!» [7; 22 грудня].

Існували тісні відносини між урядом Карпатської України і різними політичними партіями, об'єднаннями і товариствами 9 країн [38, с. 188]. У США Карпатську Україну підтримували «Організація Демократичного Відродження України», «Молоді Українські Націоналісти», «Комітет Оборони Карпатської України», «Український Червоний Хрест», «Закордонна делегація Карпатської України», «Об'єднані Українські Організації Америки». У Канаді – «Українське Національне Об'єднання», «Українська Стрілецька Громада», «Об'єднання Українок Канади ім. Ольги Басараб», «Молоді Українські Націоналісти». У Чехословаччині – «Комітет Оборони Карпатської України», «Центральний Союз Українських Організацій ЧСР». У Німеччині – «Українське Національне Об'єднання». У Франції – «Український Народний Союз». В Аргентині – «Організація Демократичного Відродження України». У Бразилії – «Український Хліборобський Союз». На Далекому Сході – «Українська Національна Колонія» в Харбіні. Під час налагодження стосунків Карпатської України з політичними організаціями української діаспори значну роль відігравав закордонний ПУН, зокрема відділ, який очолював Я. Барановський.

Українську діаспору в США можна умовно поділити на дві основні групи – власне проукраїнську, яка виступала за федерацію закарпатців з чехами і словаками, а згодом підтримала діяльність уряду А. Волошина в напрямку розбудови суверенної держави, і москвофільську, яка нерідко переходила на проугорські позиції. Тому не дивно,

що різноманітні організації закарпатської діаспори в США по-різному віднесли до політики, яку проводив автономний уряд А. Волошина.

«Нова свобода» опублікувала повідомлення «Українці з Америки протестують», у якому говорилося: «Представники українських організацій в Злучених Державах Північної Америки запротестували перед дипломатичними представниками великодержав, учасників конференції в Мюнхені, проти спроб Мадярщини збільшувати свою територію коштом території підкарпатських українців» [7, 22 жовтня]. 23 жовтня 1938 р. американські українські організації видали «Маніфест», у якому вимагали: «1) цілковито визнати незалежну державу Карпатську Україну, до котрої треба прилучити Пряшівщину та Спіш; 2) протест проти замірів сусідів; 3) негайне пропущення українських політичних в'язнів; 4) передання війська та жандармерії Українському проводу; 5) стягнення українських військ на Карпатську Україну для охорони границь» [7, 23 жовтня]. З «Маніфестом» були ознайомлені уряди всіх великих держав. До активної підтримки Карпатської України неодноразово закликав американський священик О. Невицький: «Виконайте свій обов'язок супроти свого народу й своєї землі, не розбивайтеся на різні партії і групи, але вступайте до одного єдино-національного табору, під один провід» [41, с. 24].

«Організація Демократичного Відродження України» (далі – ОДВУ), що діяла в Нью-Йорку, взяла на себе збір коштів для закарпатського населення. В процесі допомоги ОДВУ представники карпато-української еміграції в США організували «Комітет Оборони Закарпаття», який пізніше було перейменовано в «Комітет Оборони Карпатської України» (далі – КОКУ). Він почав свою діяльність у такому складі: В. Бень (голова), М. Бень, О. Данканич (заступники голови), Ю. Габода, А. Кость (секретарі), Т. Палош (фінансовий секретар), П. Ікалович (скарбник), І. Боришкевич, Ю. Боришкевич, М. Данканич (контрольна комісія). Почесним головою КОКУ було обрано О. Невицького. На думку П. Стерча, «цей Комітет поставив був собі за мету вирвати збаламучених закарпатських українців Америки з полону мадяроно-москвофільства і, скерувавши їх по лінії народних інтересів, з'єднати їхню піддержку для справи визволення Карпатської України» [36, с. 95].

КОКУ виступив ініціатором проведення цілого ряду віч в Нью-Йорку, Філадельфії, Детройті, Клівленді, Чикаго, Рочестері, Нью-арку, на яких були прийняті резолюції в обороні Закарпаття. На вічі, проведеному 9 жовтня 1938 р. в Філадельфії, було започатковано збір коштів для Карпатської України. Тоді вдалося зібрати 152.50 американських доларів. КОКУ разом з «Об'єднаними Українськими Організаціями Америки» рішуче засудили рішення Віденського арбітражу. З при-

воду цієї події Л. Мишуга, який представляв другу організацію, заявив, що «присуд, виданий у Відні дня 2 листопада 1938 року Роз'ємною Комісією в справі границь Закарпаття, нарушує ті етнографічні принципи, які лягли в основу міжнародної конференції в Мюнхені та які повинні були бути застосовані супроти населення Закарпаття. Рішення Роз'ємної Комісії є великою кривдою для Карпатської України і для цілого українського народу. Супроти цього американські українці цього рішення не визнають і проти нього протестують» [36, с. 71–72; 96].

Продовжувався збір коштів для потреб Карпатської України. У своєму лютевому номері за 1939 р. «Нова свобода» помістила статтю «Українці в Америці для Карпатської України», у якій відзначила, що «українська еміграція за кордоном, головню в Америці й Канаді турбується нашою долею та старається нам допомогти. Майже кожного дня приходять пожертви, що для нас зібрали наші брати за морем. Для розбудови Карпатської України буде треба багато мільйонів, і тому нам дуже дорога братерська поміч закордонних українців» [8, 4 лютого]. Після чергового засідання, яке відбулося в січні 1939 р., ОДВУ прийняла ряд постанов на користь Карпатської України. «Одним з важніших рішень було вислати в Карпатську Україну одіж, взуття й інше, – писав професор Мінесотського університету О. Неприцький-Громовський у листі до провідника УНОФ. Ревая, – Центральна управа ОДВУ вже вислала для Карпатської України 117 великих пакунків. Деякі з них важать по 350 кілограмів. Є в них взуття, одіж, шкіра та чоботи й інші речі. Кожний пакунок є заадресований на ім'я прем'єра А. Волошина посередництвом Червоного Хреста. В пакунках є приблизно 400 тисяч штук одягу. Це значить, що майже на кожного українця в Карпатській Україні припаде по одній парі одягу» [8, 23 лютого]. ОДВУ організувала також компанію по збиранню медичних приладів та препаратів, ліків. Планувалося навесні організувати на Закарпаття масові туристичні поїздки.

5 січня 1939 р. українці в США переслали для закарпатського населення «126 великих пакунків одягу й обуві. Цікаво додати, що перевіз кораблем з Нью-Йорка до Гамбурга мав коштувати по найнижчим тарифі 1 680 доларів, але за допомогою американсько-чехословацької палати досягнуто дарового перевозу цих великих пакунків» [8, 23 лютого]. Уряд Карпатської України повинен був тільки довести ці речі з Гамбурга до Хуста. Газета «Нова свобода» інформувала своїх читачів, що «незадовго буде висланий з Америки в Карпатську Україну другий транспорт річей для нашого населення». Організації українців у США націоналістичного спрямування розглядали утворення Карпатської України як етап у від-

родженні соборної України. На їх думку, українська держава на Закарпатті «у відповідну хвилину зіллється воедино з Українською Великодержавою в Києві». Розпад Чехословаччини ними не розцінювався як щось трагічне, адже «на місце сьогоденішньої ЧСР мають постати три самостійні держави: Чехія, Словаччина і Закарпатська Україна. Річ ніяк не фантастична, – коли існує Люксембург, Андорра й Ліхтенштейн – і то на довшу мету, то чому не має постати Українська Закарпатська Держава, – на якийсь час, поки не злучиться з Києвом?» [37, с. 93–94].

Заради історичної правди необхідно констатувати, що серед закарпатської діаспори в США було чимало русофілів і мадяронів, які негативно відносилися до А. Волошина та політики, яку проводив його кабінет. На них робив ставку угорський уряд у своїх притязаннях на Закарпаття. Відомо, що в жовтні 1938 р. міністерство закордонних справ Угорщини передало генеральному консулу в Клівленді 10 тисяч доларів для реваншистської пропаганди серед американських русинів. До цього додамо, що й уряд Карпатської України не все зробив для того, щоб до закарпатців, які проживали в США, першочергово доходила правдива інформація про розвиток політичних подій в краї. З цього приводу заслуговують уваги слушні міркування В. Шандора: «Світ нами цікавиться далеко більше, ніж це можна спостерегти у світовій політичній пресі чи літературі. Тут у них помітно загальне тенденційне замовчування ваги й значення української проблеми, особливо нашими сусідами та їх союзниками, які ще й досі претендують на територію України. Українською проблемою світ цікавиться і знає про неї, на жаль, часто з чужих, ворожих нам джерел більше, ніж від нас самих» [42, с. 239].

Відзначимо, що представники русофільства в США теж спричинилися до боротьби закарпатців за автономні права. Під час конгресу підкарпатських русинів, який проходив у лютому 1937 р. в Нью-Йорку, було прийнято ультиматум до чехословацького уряду з вимогою здійснення автономії Закарпаття протягом 60 днів. Цей ультиматум повинен був вручити один з лідерів русофільства і мадяронства в краї С. Фенцик прем'єр-міністру ЧСР М. Годжі. Значну роботу провела на Закарпатті делегація, очолювана О. Геровським, напередодні формування першого автономного уряду А. Бродія, про що йтиметься нижче. Ставлення русофілів до краю різко змінилося після призначення прем'єр-міністром А. Волошина. 15 січня 1939 р. учасники віче в Асконі заявили протест «проти насильственої українізації Карпатської Русі, яку проводить теперішній уряд за наказом Берліна і за допомогою українських емігрантів». Учасники «Лемко-Союзу» на своєму вічі, яке відбулося 22 січня 1939 р. в Едсоні (штат Альта), засудивши «владу патера Волошина», виявили

бажання приєднати Карпатську Русь до Радянської Росії. Засудив політику уряду А. Волошина і Всеамериканський карпато-руський Народний Конгрес 11–12 лютого 1939 р. в Нью-Йорку. Однак необхідно погодитися з М. Болдижаром, що «конгрес все-таки не мав «всеамериканського характеру», хоча і репрезентував близько 50 тисяч емігрантів [11, с. 134]. Відкрита проугорська орієнтація лідера «Карпато-руського Союзу» в США викликала незадоволення навіть у середовищі його членів, зокрема тих, що притримувались прочехословацької орієнтації. 7 березня 1939 р. у Пітсбурзі проходив форум цієї організації, який засудив проугорський курс керівництва. «Більше того, – писав В. Лемак, – із залу засідання «попросили» вийти О. Геровського, за ним пішов і І. Поп» [29, с. 65]. Про позицію, яку займав «Карпато-руський Союз» за часів О. Геровського, писав у своїй праці П.Р. Магочій [30, с. 146].

20 березня 1939 р. в Нью-Йорку відбулося чергове віче, на якому було засуджено «гітлерівських агентів серед українського народу в Америці, що, прикрившись націоналізмом, компрометують українців перед американським демократичним народом заявами та деклараціями, що при допомозі Гітлера український народ йде до створення своєї держави» [11, с. 135]. М. Болдижару, який цитує цей документ, безперечно, відомо, що уряд А. Волошина не мав жодного вибору стосовно орієнтації. Що ж стосується цитованої ним резолюції, то вона була прийнята вже після трагедії Карпатської України, тобто тоді, коли розгубленість була прирочена не тільки українцям США, але й галичанам. Вважаємо, що учасники віча, приймаючи цей пункт резолюції, намагалися насамперед засудити фашизм узагалі та його експансіоністську політику.

Українська еміграція в Канаді теж заявила про свою готовність допомогти Карпатській Україні. Особливу активність проявляли члени організації УНО. З її ініціативи був створений «Допомоговий Комітет Карпатській Україні» (далі ДККУ) з центром в Саскаутані. На середину січня 1939 р. ДККУ зібрав 325 122 долари [8, 11 січня]. Надійшла також допомога від «Братства українських католиків» у Канаді – 7 500 доларів, а з приватними висилками доходило до 100 000. Загалом українська еміграція в Канаді планувала перерахувати Карпатській Україні 150 000 доларів [8, 19 січня]. «Українська Стрілецька Громада» в Саскаутані вислала в Карпатську Україну 5 200 доларів. У березні 1939 р. ДККУ в Канаді звернувся до українських фермерів з відозвою допомогти Закарпаттю зерном. Поряд з цим українці Канади провели збіркову акцію «Паска для Карпатської України» [8, 12 березня].

Августин Волошин, про що свідчать його численні листи-подяки, намагався особисто реагувати на надходження коштів із-за кордону. У листі до керівництва УНО в Канаді прем'єр-міністр

писав: «Дорогі браття й сестри! До глибини душі зворушив нас Ваш допис з дня 8 грудня 1938 р. до якого залучили Ви чек на суму \$ 1 550 (Одна тисяча п'ятсот п'ятдесят доларів). Щиро дякуємо Вам за теплий привіт і за так щедрий дар. Просимо передати нашу подяку через Ваш орган «Новий шлях» всім даруючим. Зокрема, приємне враження робило на мене підписане ім'я В. Косара, бувшого колеги в Ужгороді, з його власноручного підпису внизу, що він в живих і що працював між першими в Комітеті. Поздоровляю його сердечно з його дорогою родиною. Наша молода держава стоїть тепер перед найважливішим завданням: перед виборами до першого сойму. Ваша щира поміч причиниться до нашої майбутньої перемоги. Слава Україні! Ваш А. Волошин, прем'єр-міністр» [3, с. 40].

Ось ще деякі листи-подяки А. Волошина за надану матеріальну допомогу на розбудову Карпатської України: «В Хусті дня 3/ІІ 1939. Вп. Пан. Українське Національне Об'єднання в Саскаутані. За одержаний дарунок в сумі 1 300 дол. – 37 992.50 кч. Засланий для розбудови Карпатської України». «В Хусті дня 3/ІІ 1939. Вп. Пан. Українське Національне Об'єднання в Саскаутані. За одержаний рахунок в сумі 1 250 дол. – 36 678.75 кч. Засланий для розбудови Карпатської України». «В Хусті дня 23 лютого 1939. Вп. Пан. Українське Національне Об'єднання в Канаді. За одержаний дарунок в сумі 1 100 дол. Засланий для розбудови Карпатської України. Прошу прийняти щирю нашу подяку. З братським привітом Ваш: Мсгре. Др. Августин Волошин, прем'єр-міністр. Слава Україні!» [3, с. 40].

3 березня 1939 р. А. Волошин висловлював вдячність Крайовій Екзекутиві УНО в Саскаутані за «поміч Карпатській Україні»: «Потверджуємо отримання Вашого допису з 2 лютого 1939 і чека Монтреальського банку ч. 04388 на суму 1 100 доларів і просимо прийняти за Ваш Княжий дар нашу щирю подяку. З Ваших дарів підтримуємо організації «Січі», яка гарно розвивається. Центральна влада ще не відкликала свого генерала, але ми не призначили його і він не урядує в нас, хоч вже 7-ий тиждень минає від його назначення. Ревізія горожанства буде провадитися нашими урядами, в нас не може вона шкодити нашим людям. Тепло витаємо всіх наших. Слава Україні! Ваш А. Волошин» [3, с. 41].

На початку 1939 р. в найбільшій радіостанції Сан-Пауло (Бразилія) відбулося свято Карпатської України. Його учасники вислухали промову, пізніше «відбувся концерт артиста М. Немоловського, в програму якого ввійшли українські пісні». Газета «Карпато-українська свобода», що видавалася в Празі, завершила інформацію словами: «Хоч віддалені далеко від рідного краю – вірні сини карпаторуські і з інших земель українських радіють успіхам, що їх здобула собі

Карпатська Україна» [10]. Не залишилися осторонь і українці Далекого Сходу. Тут збір коштів проходив під гаслом «Жертуйте для Карпатської України». «Нова свобода» навела цитату із українського журналу «Далекий Схід», який видавався в Харбіні: «Правління Української Національної Колонії Манчу-Ді-Го постановило асигнувати на допомогу Карпатській Україні 200 ман. доларів» [8, 11 березня]. Усього на Далекому Сході зібрали кілька тисяч маньчжурських доларів для Карпатської України.

Відчутною була і допомога українців, які проживали в країнах Європи. Одним із головних центрів української еміграції продовжувала залишатися Прага. За підрахунками українських дослідників у 1939 р. до Праги прибуло 8 тисяч емігрантів. Вік 82,6% українських емігрантів коливався між 15 і 34 роками. Майже половина мала закінчену середню, фахову і вищу освіту [14, с. 19]. Що стосується закарпатських українців, то станом на листопад 1938 р. в Празі проживало 700 чоловік. Вони були об'єднані в організації «Просвіта», «Українська Робітничка Академія», «Союз Підкарпатських Українських Студентів» і «Союз Молоді».

1 листопада 1938 р. «Нова свобода» опублікувала звернення українських емігрантів у Празі, у якому підкреслювалось, що «найвищим і найавторитетнішим органом організованого українського суспільства» є УЦНР в Ужгороді. Автори звернення пропонували вживати назви «українець», «Карпатська Україна», негайно створити «Національний фонд» і перевести в його користь грошові збірки на всіх землях, де живуть українці, приділяти більше уваги «процесу освідомлення широких мас населення. Не повинно бути сьогодні міста, ні села, ні оселі, де постійно не було б української літератури, летючки, преси й живого слова пропагандистів» [7, 1 листопада]. Звернення українців Праги зробило величезний резонанс у ЧСР. «Ми мусимо допомогти, хоч ми й самі бідні, ще біднішим, – писав у статті «Не сміємо залишити народ Підкарпатської України» П. Богач, – не сміємо тому залишити той простий і працьовитий нарід, що визначається надзвичайною здібністю до життя та хоче з «закасаними рукавами» спасати голе існування й спасти від голоду свої родини» [7, 21 листопада].

На початок 1939 р. в Празі почав видаватися тижневик «Карпато-українська свобода», матеріали якого друкувалися латинськими літерами, а в кожному його номері була двосторінкова вставка з публікаціями українською мовою. У ній, поряд із висвітленням подій, які відбувалися безпосередньо в Карпатській Україні, друкувалися відгуки на них, подавалися матеріали про українське питання взагалі. У Празі діяв Радіожурнал, який готував радіопередачі на Закарпаття та інші країни. Після

призначення А. Волошина прем'єр-міністром при Радіожурналі була утворена українська секція, до якої ввійшли М. Русинко (голова), Е. Штефан (заступник) та М. Ігнатишин-Логуш (диктор). «Українська секція, – писав В. Шандор, – передавала вісті сім разів у день та вела багату культурну програму. Карпатоукраїнські радіопередачі пересилались через радіостанції: Братислава–Банська, Бистриця–Пряшів, а було їх чути і в Галичині. Вони інформували про події на Закарпатті та спростовували атаки ворожої нам, головню мадярської та польської преси і радіо. Хоч українська секція не була чисельною, зате виконувала надзвичайно важливу національну роль уже тому, що була українською» [42, с. 245–246].

Більш детально роботу української секції Радіо-журналу описала її диктор М. Ігнатишин-Логуш: «Українські радіопередачі з Праги мали таку програму: вісті – шість разів на день, по десять хвилин кожна; тричі на тиждень – у понеділок, середу і п'ятницю – по 20 хвилин, і щонеділі – 45 хвилин. Отож протягом кількох місяців вісті читали ми о 10.15 ввечері, а вже о 7-й ранку я була перед мікрофоном. Тричі на тиждень передавались вісті на коротких хвилях для Північної Америки, які надсилались о першій годині ночі. Часто мені доводилось ночувати в будинку радіо, де я мала кімнату на такі випадки. До цього всього кожного дня ми мали телефонний зв'язок з Хустом, щоб звідти одержати найновіші вістки, а коли була якась важлива подія, то й кілька разів на день... Для чужих пресових агентств одержані з Хуста важливі вісті ми негайно перекладали англійською, французькою та німецькою мовами... Під час виборів до першого Сойму Карпатської України 12 лютого 1939 року протягом цілого дня нам виділено було п'ять хвилин щогодини для подання результатів виборів. Упродовж цілого дня ми мали постійний телефонний зв'язок із Хустом і знали, в якій місцевості досягнуто 98-відсоткову перевагу в голосуванні, внаслідок чого вивішували там білі прапори» [25].

Завдяки радіопередачам з Праги світова громадськість одержувала інформацію про життя в Карпатській Україні. Українська проблема в радіопередачах постійно висувалася на передній план. Такий стан справ занепокоїв Радянський Союз, який «посередництвом новозбудованих восьми радіостанцій в Радянській Україні вирішив вести боротьбу в ефірі проти чехословацької радіостанції, що виходить українською мовою та наголошує українську проблему. Про це повідомив до Праги амбасадор Чехо-Словаччини у Варшаві д-р Юрій Славік» [42, с. 246].

Українська еміграція в Чехословаччині провела збіркову акцію на допомогу Карпатській Січі, яка «закінчилася дуже добрим успіхом. На всі випущені збіркові листи субскритовано 150 комплектів одностроїв (150 шапок, плащів, блюз, краваток,

ременів, черевик та 300 пар білля). Решту грошей прислано готівкою» [8, 8 березня]. Українці Праги, Брно та інших міст зібрали 100 тисяч кч. «Нова свобода» опублікувала листа учнів української гімназії в Морджанах (біля Праги) до УЦНР. Він закінчувався надією, що «на Ваш заклик відозвуться й інші українські діти, розсіяні по цілому світі». Успішному проведенню збіркових акцій сприяла активна діяльність колишніх членів Директорії УНР А. Макаренка та Ф. Швеця, які встановили близькі контакти з Представництвом Карпатської України в Празі. «Протягом моєї діяльності в Празі, – пригадував В. Шандор, – празькі українці та українці з усієї Чехії часто відвідували нашу установу (Представництво Карпатської України в Празі – М. В., М. П.), приносили різні проекти для використання в Карпатській Україні. Їх потрібно було розглядати та оцінювати. Декотрі з проектів були дуже актуальні і корисні, і ми їх передавали в Хуст» [42, с. 352].

Серед пропозицій, які надійшли на адресу А. Волошина від українців Чехословаччини, були такі, як приєднання Пряшівщини до Карпатської України, перенесення з Праги в Хуст Українського вільного університету, відкриття українських навчальних закладів тощо. Відзначимо, що багато з них не знаходилося в компетенції уряду краю. 15 листопада 1938 р. А. Волошин прийняв делегацію з Пряшівщини, очолювану вчителем А. Коленком. «...Дивимося на Пряшів як на новий центр, – сказав А. Волошин. – Будемо переговорювати, щоб по можливості чим більше зискати для нас. Ми все зробимо, щоб Ви могли дістатись туди, куди Ваша природа, мова й віра тягне. Не падайте духом, ми про Вас думаємо та для Вас працюємо. Є мова про це, щоб до часу управління границь іменувати державний секретаріат при Братіславі. Кандидат нами ще не предложений. Хочу тут договоритися з пряшівчанами в цій справі» [7, 17 листопада]. Делегати висловили потребу відкриття української гімназії в Межилаборцях.

Український вільний університет в 1938 р. присвоїв А. Волошину звання почесного доктора філософії. «Є це незвичайне відзначення нашого заслуженого батька українського народу за його більш як сорокалітню працю на полі культурнім, котра нині увінчалася великими успіхами!» – повідомляла «Нова свобода» [7, 1 листопада]. Неодноразово ставилося питання про перенесення УВУ до столиці Карпатської України.

Українці Франції першими зреагували на заклик УЦНР і уряду прийняти «принцип збірки піввідсоткового національного датку із заробітної платні» [36, с. 108]. У «Фонд розбудови Карпатської України» з Франції надійшло 85 000 франків. Аналогічно поступили українські робітники у Франції, які «тяжко працюють в вугільних копальнях і самі много не заробляють...» [7, 14 грудня].

З нагоди 20-ої річниці проголошення ЗУНР українське товариство «Просвіта» в французькому місті Шаузі-ле-Руа «влаштувало 27 листопада 1938 р. Академію, на якій зібрано для наших інвалідів 33 франки 75 сантимів та на потреби Карпатської України 232 франки» [7, 6 грудня].

Цікавилися становищем краю українці Бельгії. «Наші підкарпатські робітники працюють в копальнях Бельгії, – писала «Нова свобода», – де заробляють аж 60–70 кч. денно. Є й такі, що живуть там вже десять літ, але все цікавляться подіями на рідному Підкарпатті... Всі говорили, що «державний народ» мав би бути більшим паном на своїй землі, ніж є тепер» [7, 9 вересня]. 13 листопада 1938 р. на ім'я А. Волошина надійшла привітальна телеграма від «флямандців-приятелів України, які засилають найсердечніші GRATULAZII з нагоди повстання української карпатської держави. Правда перемогла» [7, 17 листопада]. Для українця з Італії М. Товта «найбільшим нашим скарбом є вільна Карпатська Україна! Карпатська Україна є як один ланцюг котрого вогнива творимо ми, українці. Ланцюг, щоби не розірвався, мусять бути всі вогнива здорові, сильні. Карпатська Україна, щоб була сильна, мусить викинути всі погані «вогнива» і замінити їх здоровими, сильними й свідомими горожанами, які б не підлягали жадній ворожій пропаганді в некористь нашої Української національної держави. Мусимо злучитись так сильно, як суть злучені вогнива один до другого, тоді наша Карпатська Україна стоятиме на певних ногах» [7, 16 грудня]. У лютому 1939 р. Карпатську Україну відвідали шведські журналісти, які хотіли переконатися в тому, що на території краю «панує повний порядок і тиша» [8, 2 березня]. Невдовзі після їх візиту шведське благодійницьке товариство «Радда Бернек» вислало комісару опіки над втікачами в Празі В. Шандору 6 посилок вагою 150 кг.

За даними румунського перепису населення, проведеного в 1931 р., у Бесарабії проживало 600 тисяч українців, а на Буковині – 300 тисяч. Уряд Карпатської України постійно стежив за становищем в Румунії. На сторінках закарпатської періодики трапляються відомості про те, що «румунська влада... цими днями занялась випрацюванням румунського народностевого статуту. Статут має унормувати життя мадярської, німецької (саської), української й російської національної меншостей. Головні точки статуту є: 1) заборонення винародовлювання; 2) вільне користування матірною мовою в урядах, церквах, у самоуправних установах; 3) національність дитини визначають родичі при запису до матрики; 4) свобода культурних організацій національних меншостей» [7, 23 жовтня].

«Українці в Румунії радіють нашим успіхам» – під такою назвою «Нова свобода» опублікувала листа з румунського міста Бистриця. «Всі українці, – говорилося в ньому, – де б вони

не жили, стежили вже давно за подіями в Карпатській Україні. Українці в Румунії тішаться, що бодай наші брати в Карпатській Україні здобули собі повну свободу й можуть жити на своїй землі вільним життям і завести в себе порядки, які найбільше відповідають потребам українського народу» [7, 27 грудня]. Немаловажним фактором у лояльному ставленні румунського уряду до краю була активність української національної меншини. 16 жовтня 1938 р. бухарестське радіо повідомляло, що «українці в Румунії розвивають живу діяльність проти прилучення Підкарпаття до Мадярщини. У цій акції висувається між іншим аргумент, що прилучення Підкарпаття до Мадярщини може скріпити мадярські ревізійні тенденції у відношенні до Семигорода, що його з трьох боків охоплюватиме мадярський кордон. Українська акція стремить до викликання в Румунії настроїв, що були би противні мадярським планам» [7, 27 грудня]. З цього повідомлення стає зрозуміла головна причина лояльного ставлення Румунії до Карпатської України – загроза угорської близькості до румунського кордону.

У Відні діяв «Допомоговий Комітет Карпатській Україні», який очолювали О. Левицька та О. Грицай. Після окупації Закарпаття Угорщиною ДККУ очолив голова крайового ОУН Ю. Химинець, а його активними помічниками були М. Химинець, М. Панькевичівна і Р. Гарас. «Першою і найважливішою справою для нас, – пригадувала М. Химинець, – було прийняти транспорт, зареєструвати біженців. Здорових треба було відвезти на «Шобер Плац» у Відні, де вони чекали на виділену їм працю або на виїзд до Праги чи Братислави. Хворими треба було турбуватися окремо. Ця проблема стала дуже актуальною, коли в травні 1939 р. почали прибувати в'язні з концентраційного табору Вор'юлопош з Угорщини. Велика частина їх була так сильно покалічена й побита, що потребувала стаціонарного лікування. Я заопікувала хворими й дітьми. Хворих і покалічених з угорського концентраційного табору пощастило розмістити в місцевих шпиталях та санаторіях» [39, с. 46–48]. Від самого початку ДККУ у Відні діяв спільно з Закордонним ПУНОм та Головним Командуванням німецької армії. На думку голови ДККУ Ю. Химинця, «у тому часі це був майже єдиний спосіб, щоб відіслати наших людей з мадярської неволі» [40, с. 283]. Завдяки активній діяльності членів ДККУ, із Відня в Чехію і Словаччину вдалося перевезти близько 900 чоловік, а 52 дітей перевели до української гімназії в Морджанах.

В Югославії проживало чимало українців, «які ще за Марії Терезії забрались з негостинної прашівської верховини та осілись на родючих ланах Бачки, в Керестурі» [7, 20 листопада]. 30 липня 1938 р. газета «Нова свобода» взяла інтерв'ю в редактора «Руських новин» і «Рідного слова»

в Керестурі М. Фірака, з якого можна зробити висновок, що українці в Югославії мали всі умови для свого національно-культурного розвитку. Так, на 40 тисяч русинів-українців в Бачці припадало 1 200 примірників газети «Руські новини», а для галичан і буковинців, які проживали в Боснії, виходило 800 примірників «Рідного слова». У Керестурі діяло культурно-освітнє товариство «Просвіта», існувала своя друкарня, де видавалися згадані часописи. На глибоке переконання М. Фірака, «всі бачванці є національно свідомі, хоч говорять шарішським діалектом! Вони далі стоять від наших шарішчан!» [7, 30 липня]. Редакцію «Нової свободи» обурило публікація в словацькому часописі «Словенські Глас», у якій говорилося, що українці Югославії «виставлені там на небезпеку винародовлення» [7, 9 вересня]. «Хоч трохи запізно пригадали собі словацькі шовіністи наших бачванських братів, – писала «Нова свобода», – все ж таки треба нам бути приготованими на спробу непрошеного словацького засягу до нашого життя у Бачці».

Українці Югославії з радістю зустріли вістку про надання Закарпаттю автономних прав і спробу уряду Карпатської України вести самостійне державне життя. У статті «Бачванські українці Карпатській Україні» «Нова свобода» повідомляла: «Незалежність їхньої давньої батьківщини викликала серед бачванських українців велику радість. Свою радість з тої причини вони хочуть заманіфестувати не лиш словами, але й ділами і тому орган бачванців, що виходить в Руськім Керестурі, «Руські новини» взиває до збірки в користь своїх братів з Карпатської України» [7, 6 грудня]. «Зацікавлення справами і потребами Карпатської України в Югославії почало зростати з дня на день, – писав Є. Мацяк, – попри американські й канадійські доляри попливли не менш щедро, хоч і не в таких розмірах, югославські динари. На жаль, ще не встигли закінчити збірку, як громом вдарила глуха звістка про те, що мадярські наїздники вдарили на Срібну Землю – карпатську українську державу» [34, с. 396–397].

Українці Югославії боляче сприйняли звістку про зраду А. Бродія, якого «арештовано і на домагання чехословацької влади здійснено віденською поліцією ревізію в помешканні Бродія у Відні. Ревізія показала, що він був агентом мадярського уряду» [8, 1 січня]. У кількох номерах хорватського часопису «Грватська стража» поміщено звернення А. Волошина до українського народу. Югославська періодика привітала прагнення уряду створити український університет в Карпатській Україні, а загребське радіо відзначало 1 березня 1939 р.: «Українська справа в світі набуває щораз більшого значення та зацікавлення. Особливою точкою зацікавлення є Карпатська Україна» [8, 3 березня].

Із спогадів В. Шандора видно, що він від імені уряду Карпатської України повідомив югославський уряд про акт проголошення незалежності [42, с. 337]. Однак на той час це був більш символічний акт, ніж реальна політика. Доля Карпатської України була вирішена. 25 березня 1939 р. «Рідне слово» на всю першу сторінку винесло напис: «Геройська боротьба за свободу Карпатської України з мадярськими наїздниками». У тексті статті зустрічаємо такі підзаголовки, як «Кривава боротьба з мадярами», «Словаччина самостійною державою», «Чеська держава не існує», «Перші жертви», «Народна влада і УНО», «Нова влада», «Сойм проголошує самостійність» і «Героїчна боротьба з мадярами». «Українці в Карпатській Україні, – повідомляло «Рідне слово», – боролись за Правду і Справедливість! На нас ворог витяг меч. Він через се умре, а ми воскреснемо!». У «Рідному слові» з'явилися статті під назвами «Кров'ю писана історія Карпатської України», «Студенти в перших рядах», «Свідомі селяни в борні», «Живими додому не вернемо», «У Білках усі гімназисти впали», «Бої карпатських січовиків у середущій Карпатській Україні», «Будучність Карпатської України», «Ганебна роля генерала Прхали» [31, с. 125–126]. Про Карпатську Україну помістили великі статті «Руський календар» та різноманітні періодичні і книжкові видання українців Югославії [35, с. 276–283]. Доказом прихильності українців Югославії до Карпатської України було доброзичливе ставлення до представників уряду А. Волошина та рядових біженців, які в трагічні дні 1939 р. змушені були покинути територію краю. Галицький журнал «Жіноча воля» помістив коротке повідомлення: «О. Др. А. Волошин святкував Великдень в Югославії» [6, ч. 5]. У цій країні він відвідав міста Белград, Загреб і Цирквеницю [2, Н-17681. Л. 11-12].

На прохання Д. Няраді жителі Руського Керестура дали притулок 200 емігрантам з Карпатської України [32, с. 427]. Що стосується Д. Няраді, то він уже в 1939 р. був призначений папським адміністратором у Карпатській Україні і «визначався своїм патріотизмом, який був розбіжний з досить виразним мадяронством частини духовництва». Виконуючи прохання Д. Няраді, українські патріоти в Югославії зробили все можливе, щоб біженці з Карпатської України почували себе як вдома. «Мое завдання, – пригадував М. Ковач, – було зорганізувати харчування та приміщення в хатах, і знайти засоби дальшого витримування наших рідних гостей. І ми не помилилися. Ціле село (Руський Керестур – М. В., М. П.) прийняло біженців, як справді своїх рідних. Мені допомагали селяни, учні, члени товариства, всі. Зорганізовано збирання продуктів, харчів тощо... І не лиш у Р. Керестурі, але й по селах і містах, де жили наші люди...» [26, с. 184–186]. За підрахунками М. Ковача, до Руського Керестура прибуло 189 чоловік, переважно інтелігентів.

Закарпатську інтелігенцію в Руському Керестурі гідно представляв відомий театральний діяч краю Ю.А. Шерегії, який приїхав на запрошення М. Фірака [43, с. 325]. Я. Олеяр писав, що Ю. Шерегії написав шість п'єс [33, с. 363]. За період з 23 квітня по 18 червня 1939 р. театр «Нова сцена» поставив вистави «Запорозький скарб» і «Сорочинський ярмарок», які «йшли в користь нашої української закарпатської еміграції». 13 серпня 1939 р. в Міклошевцях актори театру поставили народну драму Суходольського «Хмара», а 29 жовтня 1939 р. – драму Ю. Грома «На порозі охрещення Русі» в Керестурі. У листопаді 1939 р. Ю. Шерегії одержав дозвіл на перебування в хорватському місті Шіді. «Югославський період» у житті і творчості Ю. Шерегія був досить плідним. Як пригадував пізніше режисер, він «написав... ще драму з життя бачванців «Невінчани» і «Пан», п'єски з селянського життя в 4 картинах... Обидві вийшли друком в «Календарях» в Руському Керестурі й Дервенті (1940 та 1941 рр.)» [43, с. 325]. Д. Лятак, оцінюючи перебування «Нової сцени» в Югославії, відмічав, що «хоч вони в Руськім Керестурі не жили тривалий час, однак залишили глибокий слід в оживленні театального життя між югославськими русинами» [28, с. 181]. Вистави Ю. Шерегія «ще й сьогодні згадують старші жителі Руського Керестура» [33, с. 363]. Відомий режисер також навчав і українським народним танцям у руських місцевостях Бачки, Срему та Славоні.

Віденський арбітраж завдав не тільки неправного удару по всіх провідних галузях господарства, але, фактично, залишив автономну українську державу без висококваліфікованих фахівців. Карпатська Україна втратила 78 146 (45,11%) землеробів і працівників лісового господарства, 31 350 (18,10%) працівників промисловості і ремісників, 17 658 (10,11%) працівників торгівлі і фінансових органів, 7 177(4,14%) працівників транспорту, 19 754 (11,40%) працівників цивільної служби, вільних та солдатів, 19 148 (11,06%) інших [11, с. 101]. У країні майже не залишилося власної інтелігенції.

Такий стан справ не витримував ніякої критики. Уряд Карпатської України доклав чимало зусиль, щоб залучити до праці в народному господарстві країни висококваліфікованих фахівців. Певну роль у цьому відношенні відіграло Українське емігрантське бюро в Карпатській Україні, що виникло 10 грудня 1938 р. Бюро провело на перших порах значну роботу з розшуку спеціалістів, яких залучили до праці в різноманітних галузях народного господарства. Уряд Карпатської України встановив для них високі зарплати. Так, К. Осауленко з Праги, одержав платню 1500 кч., інженери Г. Руденко, А. Пасічний, В. Франтик по 1200-1500 кч., професор В. Мельник – 1200 кч

[1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 32–34]. Через деякий час бюро в основному займалося наданням карпатоукраїнського підданства частині націоналістичних елементів. Наявність такого підданства давала можливість отримувати чехословацьке громадянство і таким чином вільно проводити свою діяльність. М. Болдижар вважає, що «особливого впливу на господарський розвиток краю залучені кадри не справили» [11, с. 88–89], з чим неможливо погодитись.

На прізвище А. Волошина надходили сотні листів, автори яких просили дозволу прем'єра на одержання громадянства, висловлювали бажання працювати на благо розбудови Карпатської України. Листи писали фахівці з різних галузей знань, яких доля закинула за межі України. Переважна більшість листів надходила від колишніх воїнів УГА, членів ОУН, які свого часу емігрували за кордон, намагаючись уникнути польського і більшовицького терору. Колишній полковник царської армії Ф. Юр'єв, який проживав у Німеччині, просив прийняти його на роботу у галузі юриспруденції. Він мав вищу військову і юридичну освіту, тривалий час працював суддею, слідчим, прокурором. С. Федоров у листі до А. Волошина перерахував усі посади, що посідав протягом життя: «доктор права, інженер-економіст, військовий та морський воздухоплаватель, полковник війська Кубанського, Армії Української та інженерних військ бывшего російського флоту та морського відомства» [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 2]. Однак дозволу прийхати в Карпатську Україну він не одержав.

10 грудня 1938 р. до міністерства закордонних справ ЧСР надійшов лист від М.С. Павленка, який на той час проживав в Ірані. Він пропонував свої послуги як випускник Харківського сільськогосподарського інституту і спеціаліст по меліорації. «Коли країна має надібність у фахівцях, я радо прибуду на Ваш дозвіл» – писав він. А. Волошин відповідав: «В нас много безробітних, евакуація, може пізніше буде краще?» [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1–2]. Запропонував свої послуги автономній країні харків'янин Б. Тесленко, який з 1937 р. проживав в Ірані. Він був відомим вченим. В 1932 р. Б. Тесленко захистив дисертацію і здобув ступінь доцента кафедри іранської філології. Водночас був членом–кореспондентом Всеукраїнської Наукової Асоціації Сходознавців і брав участь у двох дослідних експедиціях до країн Середньої Азії. Активна наукова діяльність не заважала Б. Тесленку не менш активно займатися політичною діяльністю в рядах нелегальної ОУН [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 5].

Запропонували свої знання і досвід відомі архітектори, що проживали у різних країнах світу. Так, інженер і архітектор з Праги С. Дзидз надрукував у «Новій свободі» статтю «Де має бути столиця Карпатської України», у якій доводив за необхідне «столицю <...> вибудувати такою, аби

була гідна тої назви та була гордістю українського народу». Автор статті писав про неабияке значення географічного місця розташування Хуста, адже «столиця знаходиться при головних шляхах, які його сполучатимуть зі світом внутрішнім та зовнішнім» [8, 15 лютого]. Мав бажання допомогти Карпатській Україні автор першої книги про українську архітектуру М. Шумницький, який з 1921 р. проживав у Франції. У листі до А. Волошина він писав, що зробить все від нього залежне, «аби Хуст перетворився на велике модерне місто» [1, Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 53].

Випускник Української Господарської Академії в Подебрадах П. Манченко подав прохання «о іменування до помічної вчительської служби на Карпатській Україні» [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 369. Арк. 2]. Виявили бажання працювати на благо краю В. Акіндінов з Поділля [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 344. Арк. 1], Г. Шолудька з Харбіна [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 372. Арк. 1], А. Бібіков з Києва [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 346. Арк. 1]. Ю. Городянин–Лісовський брав активну участь у боротьбі проти більшовиків, а в 1924–1931 рр. «відсидів в большевицькій тюрмі» [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 372. Арк. 1]. Яка в нього була професія – невідомо. О. Красицький, що проживав у Відні, писав А. Волошину: «Слідкуючи за віденськими радісними звітами про події на Закарпатті, збулася знову у мене надія, іще раз послужити нашому нещасному народові і моїми скромними силами хоч і мікроскопічно причинитись до воскресення належних йому прав» [1, Ф. 3. Оп. 2. Спр. 52. Арк. 4]. І таких прикладів можна навести чимало. Вони свідчили про те, що українці, доля яких закинула в різні куточки світу, широко хотіли допомогти Карпатській Україні у складний для неї час. Однак більшості А. Волошин відповідав відмовою. На прохання Фершмана, він відписав: «Не можемо Вашу просьбу прихильно полагодити». Інженеру М. Григор'єву теж було відмовлено у зв'язку з тим, що «вільних місць в державній службі досі нема» [1, Ф. 3. Оп. 3. Спр. 87. Арк. 17]. Отже, незважаючи на брак висококваліфікованих кадрів, уряд Карпатської України робив ретельний відбір із великої кількості бажаючих прислужитися молодій автономній державі.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, уряд Карпатської України встановив стосунки з багатьма організаціями і товариствами української діаспори, які організовували збір коштів, продуктів харчування та надавали іншу матеріальну допомогу закарпатському населенню. Особливо відчутною була фінансова допомога, яка регулярно надходила з США та Канади, зокрема від ОДВУ, ДККУ, УНО тощо. Разом з тим необхідно констатувати, що українська еміграція за океаном була досить різношерстною. Що стосується закарпатців, то вони переважно представляли два табори – русофіль-

ський та народновецький (український). Якщо перші підтримували утворення автономного уряду А. Бродія, то останні з радістю зустріли звістку про його повалення і призначення прем'єр-міністром А. Волошина – яскравого представника українського напрямку в краї. Цим пояснюється різноманітність підходів до оцінки самого утворення Карпатської України та політики, яку проводив її уряд.

Не залишилися осторонь українські організації країн Європи і Азії. Значну роботу провели різноманітні «Допомогові комітети», які діяли в Празі та Відні. Підтримка уряду Карпатської України проявилася в сотнях листів, які постійно надходили на адресу А. Волошина. Їх автори висловлювали бажання працювати на благо молодій автономній країні, бути причетними до її розбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів Закарпатської області (Ужгород, Україна).
2. Центральный архив Министерства государственной безопасности РФ (Москва, РФ).
3. Басараб В., Вегеш М., Сергійчук В. Августин Волошин. Нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2006. 152 с.
4. Карпатська Україна. Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії: У двох томах. Том 1. Карпатська Україна. Документи і матеріали / Упорядники – О.Д. Довганич, О.М. Корсун, О.М. Пагіря. Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2009. 755 с.
5. Карпатська Україна. Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії: У двох томах. Том 2. Карпатська Україна. Хроніка подій. Персоналії/Упорядник С.Д. Федака. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2010. 776 с.
6. Жіноча воля. 1939.
7. Нова свобода. 1938.
8. Нова свобода. 1939.
9. Баран С. Українська еміграція між двома світовими війнами. *Енциклопедія Українознавства*, Загальна частина. Т.2. Київ, 1995. С. 572.
10. Болдижар М. «Карпато-українська Свобода» писала...». *Новини Закарпаття*. 1995. 4 лютого.
11. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. Ужгород, 1993. 160 с.
12. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород : Видавництво «Карпати», 2004. 432 с.
13. Вегеш М., Віднянський В. Українська еміграція в країнах Центральної і Східної Європи і Карпатська Україна (1938–1939 рр.). *Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи*: Матеріали науково-практичної конференції «Симон Наріжний та українська еміграція 20–30-х рр. ХХ ст. у Празі» (Полтава, жовтень 1998 р.) / Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей, Інститут історії України НАН України. Київ, 1999. С.136–151.
14. Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939) / Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Ужгородський державний університет. Київ – Ужгород, 1998. 257 с.
15. Вегеш М., Горват Л. «Закарпатське питання» у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни (1938–1939). *Lucrarile Simpozionului International. Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. *Tasnad*, 26-28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Cluj Napoca: Editura Econ Transilvan, 2018. S. 135-173.
16. Вегеш М., Горват Л. Особливості українсько-румунських політичних взаємин напередодні Другої світової війни (на прикладі Карпатської України). *Relatii Romano-ucrainene, istorie si contemporaneitate. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Romanian-ukrainian relations, history and present*. Editura Muzeului Satmarean, 2015. С. 84–90.
17. Вегеш М., Горват Л. Румунія і Карпатська Україна (1938–1939). Короткий історичний нарис / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1999. 20 с.
18. Вегеш М., Марина В. Румунія і Карпатська Україна: Особливості політичного розвитку і співробітництва. *Карпатська Україна і Августин Волошин*: Матеріали міжнародної наукової конференції «Карпатська Україна – пролог відродження української державності (Ужгород, 11–12 березня 1994 р.)». Ужгород, 1995. С.61–69.
19. Вегеш М., Токар М. Вершина духу. До 80-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород : Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2018. 324 с., іл.
20. Вегеш М., Токар М. Карпато-Українське державотворення: До 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 536 с.
21. Вегеш М., Токар М. Карпатська Україна на шляху державотворення. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2009. 448 с.
22. Вегеш М., Турияниця В., Чаварга І. Смерть президента: Останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1995. 40 с.
23. Віднянський С. Карпатська Україна як етап українського державотворення. *Український історичний журнал*. 2019. № 2. С. 67–93.

24. Віднянський С. Політичний рух на Буковині та Закарпатті. *Україна: політична історія. XX – початок XXI ст.* / Редада: В. М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови) та ін. Київ : Парламентське вид-во, 2007. С. 616-662.

25. Ігнатишин-Логош М. «Слухайте Карпато-українську передачу...» звучало в ефірі. *Срібна земля фест.* 1996. 12–18 грудня.

26. Ковач М. Березнева ніч: [Біженці з Карпатської України в Руському Керестурі]. *Карпатська Січ*: Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці Карпатської Січі. Ужгород : МПП «Гражда», 1996. С. 184–186.

27. Кубійович В. Закарпаття. *Енциклопедія Українознавства*. Словникова частина. Т. 2. К., 1995. С. 715–727.

28. Лятак Д. Улога українських діячох у націоналізм освідоменю руснацох. *Дзвони*. Християнски календар за 1995 рок. На чесц 250-рочниці приселеня. Нови Сад, 1994. С. 181-184.

29. Лемак В. «Відкидаємо спосіб обманювання всього світу...». Американські русини і проблема вирішення автономії Підкарпатської Русі 20–30-х років. *Карпатський край*. 1995. №9–12. С. 62–65.

30. Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948). Ужгород, 1994. 296 с.

31. Мизь Р. Відгуки на проголошення Карпатської України та її трагедії в українській пресі Югославії. *Карпатська Україна і Августин Волошин*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1995. С. 121–126.

32. Оляяр Я. Духовни и церковни вязи Руского Керестура зоз Закарпатську Україну, Пряшовщину и Галичину. *Культура Українських Карпат: традиції і сучасність*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1995. С. 421–426.

33. Оляяр Я. Просвітни, школски и културни вязи у прошлости Руского Керестура (Бачка) зоз Закарпатйом, Пряшовщину и Галичину-Горніцу. *Українські Карпати: етнос, історія, культура*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1993. С. 356–365.

34. Організація Українських Націоналістів (1929–1954). Вінніпег, 1955. 468 с.

35. Паплацко В. Формованє и трагедия Карпатскей України по писаню Руских новинох и Руского календара за 1940 рок. *Карпатська Україна і Августин Волошин*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1995. С. 276–283.

36. Стерчо П. Карпато-Українська держава: 3 історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Торонто, 1965. 288 с.

37. Стерчо П. Карпатська Січ була школою активу похідних груп і УПА. *Дмитро Климпуш – головний командант «Карпатської Січі»: Документи, спогади, статті, вірші* / Упор. О.Д. Довганич, М.І. Кухта. Ужгород, 1997. С. 93–95.

38. Стерчо П. Національне відродження Карпатської України. *Організація Українських Націоналістів. 1929–1954*. Мюнхен, 1955. С. 188–210.

39. Химинець М. Жінки Закарпаття – дома й на чужині. *Краянка*. 1994. С. 46–48.

40. Химинець Ю. Закарпаття – земля української держави. Ужгород, 1992. 144 с.

41. Химинець Ю. Тернистий шлях до України. Ужгород : МПП «Гражда», 1996. 396 с.

42. Шандор В. Спомини. Т. 1. Карпатська Україна. 1938–1939. Ужгород : МПП «Гражда»; Карпатський Союз, 1996. 388 с.

43. Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993. 413 с.